

Oponentní posudek

RNDr. Marek Belza, *Nebudeš dychtit Ozvuky desátého přikázání v Novém zákoně*, bakalářská práce předložená na katedře Nového zákona 15.června 2021, vedoucí práce Jan Roskovec Ph.D., stran 65.

I. Shrnutí

Cílem práce je dle jejích úvodních odstavců 1) stanovit přesnou sémantickou náplň v Desateru i jinde v Bibli zakázaného *dychtění*, 2) dohledat ozvuky tohoto zákazu v Novém zákoně a 3) zjistit, zda u těchto novozákonních ozvuků posledního přikázání dochází k nějakému významovému posunu (s. 10).

Autor čtenáře stručně uvádí do diskuse o vzniku Desatera. Za starší považuje spolu s většinou badatelů verzi Dt 5, inspirovanou v případě posledního přikázání prorockým kázáním Mi 2,2. Později je upravena kněžským redaktorem Ex 20. Sloveso חמד vyjadřuje touhu vlastnit a kontrolovat něco, co patří někomu jinému. Sloveso אוה je obsahově totožné, jen je slabší. Následuje exegeze Gn 3,4–6, tedy příběhu o hadově přemlouvání a o ženě a mužově podlehnutí. Příběh představuje názornou *agadu* (*aitiologii*) desátého přikázání a objeví se v něm jeho dvě klíčová slovesa. Autor shrnuje: „Hlas těla (jídlo), estetika (oči) a touha po sebeprosazení (vědění) je základní oblastí pokušení.“

Následující konkordanční průzkum slovesných kořenů חמד i אוה dokládá většinou negativní, v nemalé míře však přece jen také pozitivní konotace těchto sloves (především tam, kde se týkají Hospodina či jeho zákona). Tomu odpovídá sémantické pole nejčastějšího překladového ekvivalentu obou (!) slov, řecké ἐπιθυμία. Podle Platóna vyjadřuje ἐπιθυμία nejnižší složku lidské duše. Pro stoiky je jedním z afektů a je také vnímána jednoznačně negativně.

Na fungování bohatého spektra věcně příbuzných termínů v řečtině se autor zaměřuje v novozákonní části práce. Novozákonní texty rozděluje podle Theißenovy taxonomie na ty, které 1) vyjadřují perspektivu „Ježíše a putujících charismatiků“, 2) „dogmatickou perspektivu první církve“ a 3) „perspektivu praktického života křesťana a církve“. Autor samozřejmě ví o tom, že z hlediska literárních dějin jsou nejstarší Pavlovy epístoly, z hlediska dějin předávání ale může předpokládat, že v synoptické tradici máme co do činění s některými původními Ježíšovými výroky). Polemika s farizejskou očišťovací prudérií v Mk 7,20–23 dovoluje exponovat Ježíšův antropologický obrat: Žádné vnější znečištění nedosahuje míry znečištění, které vychází zevnitř člověka. Zde se ovšem v poněkud neuspořádaném katalogu neřeší ani jednu ústřední ekvivalent žádostivosti, řecké ἐπιθυμία, neobjeví. Ježíš zde však provádí radikální internalizaci hříchu, což rozhodně s kanonickou podobou posledního přikázání souvisí.

Posledního přikázání se výslovně týká Ježíšův „přitvrzující“ výklad přikázání o cizoložství v Mt 5,27–28. Díky souvislosti *dychtění* a *vidění*, jak ji dodal příběh o Evině podlehnutí v Gn 3, se autor dostává k logiu o zlém resp. o závistivém (což je již termín z autorem vytvořené sémantické domény žádostivosti) oku jako světlu těla v Mt 6,22–23. Protiklad vnitřku a vnějšku rozehrávají i další polemiky s farizeji (Mt 23,25–26 a Lk 11,39) a další novozákonní zmínky o toužení a lakotě.

Z druhé a třetí skupiny textů, zachycujících „dogmatickou perspektivu první církve“ a její „praktickou perspektivu“, se autor zastavuje u Ř 7,4-8. Pavlova figura „smrti (křesťana spolu s Kristem) Zákonu“ a jeho „povstání k nové službě“ znamená, že zákon sice *dříve* budil touhu po zakázaných věcech. Jenomže, dedukuje Pavel, tomuto zákonu jsme *nyiní* s Kristem zemřeli. V podobném duchu pracují s dychtěním jako se symptomatickým projevem *dřívějšího sarkického* stavu člověka také další ukázky pavlovských a pseudopavlovských textů. V závěrečné kapitole, nazvané *Nové paradigma Evangelium v helénské světe*, autor opakuje svou tezi a o přesunu důrazu od předmětu dychtění k jeho subjektu, k němuž dochází v překladu z hebrejštiny do řečtiny. Shrnuje, v čem je n.z. pojetí zakázaného dychtění nové: Ježíšův život nastoluje nový étos, který namísto vnějších příkazů na člověka apeluje zevnitř a je alternativní jak židovské tradici vnějších ustanovení, tak platónské tradici neustálého tázání. Přílohu práce tvoří 5 stránek tabulek relevantních lexémů a jejich překladů.

II. Hodnocení věcné

Práce je promyšleným a konzistentním uchopením teologického problému. Autor se poměrně suverénně pohybuje v starověkých jazycích probíraných textů, zohledňuje textově kritické argumenty uvedené v recentní cizojazyčné sekundární literatuře. Na pozadí celkového přitakání jeho postupu i jeho dílčím závěrům uvádíme níže některé kritické poznámky: Autor již v úvodu konstatuje internalizovaný, nejen ke skutku, ale již k jeho motivu se obracející charakter posledního přikázání. Odtud automaticky předpokládá, že toto přikázání bude relevantní Novému zákonu („Obecně lidský charakter žádostivosti mne dovedl k uvaze, jestli a jak se desáté přikázání ozývá v Novém zákoně.“). Tento předpoklad patrně není nesprávný, bylo by jej ale třeba blíže vysvětlit.

Drobná formulační neobratnost se objeví na s. 12. Není zcela přesné mluvit o tom, že by "sinajská verze vykazovala odchylky v Nashově rukopisu". Tento rkp. je kompilací obou verzí, která se v dotyčných verších více blíží verzi Dt 5.

Plausibilní úvaha o možném vzniku obou verzí Desatera je zařazena v odstavci Výklad (s.15), ačkoliv by patřila spíše do odstavce *Diachronní otázky a intertextualita* na předchozí straně. Když autor k osvětlení sémantického pole obou verzí přikázání – věcně správně – exegetuje oddíl Gn 3,4-6, teprve ke konci výkladu a spíše jen mimochodem zmíní, že oddíl obsahuje obě klíčová slovesa pro žádostivost (חמד i אוה). Vzhledem k předpokládané pozdní dataci příběhu je skutečně možné považovat příběh za „agadu“ k desátému přikázání. Tónu Desatera nakonec odpovídá i apodikticky formulovaný zákaz jedení ze stromu poznání (לֹא תאכל v Gn 2,17) Tato souvislost by ale měla být mnohem zřetelněji vysvětlena. Není také jasné, proč by měla LXX svým překladem přesouvat důraz „od předmětu žádostivosti k jeho subjektu“ (s. 17) V závěru exegeze tohoto oddílu autor shrnuje sdělení oddílu (v rámečku): jádrem problému je prý 1) „žádostivá uzurpace kompetence rozpoznávat dobro a zlo“, kompetence „vyhrazené pouze Bohu“; řešení tohoto problému 2) spočívá pouze v Bohu, neboť „osvobodit z této situace člověka může opět pouze Bůh“ (s. 21). V kontextu práce zazní toto tvrzení jako jakési apodiktické theologumenon, plynoucí spíše z autorovy (i oponentovy) konfesní příslušnosti, než že by nějak vyplývalo z textu. Exegeticky by zde stačilo vyzdvihnout jemnou souhru

nesporné atrakce „žádoucího předmětu“ a mlhy polopравd, které racionalizují překročení zákazu.

Zavádějící je formulace z konkordančního průzkumu termínu חַמַּד v líčení trpícího služebníka Hospodina v Iz 53,2 nemá sloveso „opačný význam“ (s. 22), předchází mu ale záporka. Za podrobnější rozbor by stál nálezný na s. 22 a 23, podle něhož se v Bibli slovesa חַמַּד i אוֹהָב vyskytují jak v pozitivní, tak v negativní souvislosti. Samotné dychtění tedy není špatné. Kdy se stává špatným? Rozhodujícím je evidentně předmět dychtění. Tento rozdíl od stoicismu i karmových systémů, které vyzdvihují emoční zdrženlivost, by stál za podrobnější rozvedení. Když autor na stranách 24nn zkoumá sématické pole termínů pro žádostivost, uvádí kromě ἐπιθυμία osm dalších termínů. Nezdá se, že by tyto termíny byly samozřejmým ekvivalentem hebrejských חַמַּד nebo אוֹהָב , spíše sémantické pole zmíněných hebrejských termínů dále rozšiřují. Je tedy otázkou, podle jakého klíče je autor vybral. Mohl to být např. pro tento účel vhodný Louw–Niddův lexikon (postavený na koncepci sémantických domén), pak by to ale bylo potřeba výslovně uvést a v jednotlivých případech prověřit přiměřenost takového kroku. Záleží na tom výběr dalších novozákonních textů. U některých novozákonních textů je jejich výběr již poněkud vzdálen primární intenci přikázání (např. v úvodu podobenství o boháči a stodolách v Lk 12,15, kritizujícím chamtivost, s. 36).

Když autor shrnuje Pavlovu argumentaci v Ř 7,4–8, jde sice o výslovnou zmínku posledního přikázání. Na místě by ale byl kritičtější přístup k Pavlovu uchopení přikázání, resp. podrobnější rekonstrukce Pavlova argumentačního schématu. Mám za to, že zde nejde tolik o analogii Gn 3, jako spíše o Pavlovu představu zvenčí uloženého zákona, který svými zákazy budí touhu tyto zákazy překračovat. Právě tuto dialektiku vnějšího a vnitřního ve vztahu ke starému a novému člověku by bylo u této pasáže rozpracovat mnohem podrobněji (a možná se omezit právě jen na tuto výslovnou zmínku posledního přikázání v novém zákoně).

Práce obsahuje pětistránkovou přílohu, představující synopsi klíčových slov v LXX a NZ, Vulgátě a několika českých překladech. Tato synopse si přímo říká o vyhodnocení, lze ovšem pochopit, proč k němu autor nakonec nepřikročil: sledovat terminologickou důslednost a vůbec strategii jednotlivých českých překladů by vydalo materiál na samostatnou kvalifikační práci.

III. Vyhodnocení formální

Práce je napsána kultivovaným jazykem, přiměřeným odborné kvalifikační práci. Zcela okrajové jsou chybičky, jako přehozená hebrejská písmena v citátu Mi 2,2 (namísto בָּרַךְ má být בְּרַךְ). Obsahuje všechny povinné rubriky kvalifikačních prací na UK.

IV. Závěr

Navzdory výše uvedeným výhradám jde o kvalitní a suverénní příspěvek do odborné debaty. Práci doporučuji k obhajobě. Při úvahách o hodnocení bych vyšel od stupně velmi dobře (B). Pokud se autor přesvědčivě vyrovná s kritickými poznámkami tohoto posudku, pak si umím představit i hodnocení výtečně (A).

Doc. Petr Sláma, Ph.D.

27.7. 2021